

ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 338.242: 330.352.3

Б.М. Андрушків

доктор економічних наук, професор

Н.Б. Кирич

доктор економічних наук, професор

О.Б. Погайдак

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Л.М. Мельник

кандидат економічних наук
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ – ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ (ЄВРОПЕЙСЬКІ АКЦЕНТИ)

У статті розглянуто шляхи підвищення ефективності промислового виробництва за рахунок інноваційно-управлінських чинників, застосування засобів модернізації виробничо-технологічних процесів та інноваційно-наукового управління. Встановлено, що одним з найбільш прийнятних методів оцінювання стабільності функціонування підприємств з погляду ефективності використання економічних, енергетичних, трудових та інших ресурсів у контексті європейських вимог є не лише інноваційні засоби, а й семіотика визначення економічної стратегії розвитку підприємства. Запропоновано організаційний механізм адаптації вітчизняних підприємств до європейських вимог, організаційні складові процесу формування інноваційної стратегії.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, промислові підприємства, стратегія, господарська діяльність, трансформаційне суспільство, Європейський Союз.

I. Вступ

В умовах активізації підготовки промислового виробництва до європейських стандартів важливими залишаються наукові засоби, серед яких семіотика інноваційних процесів, яка в сучасних умовах досліджує закономірності побудови й використання форм обміну інформацією в системі економічного управління, у тому числі й у сфері інноваційного розвитку промислових підприємств.

Інновації (від англ. innovation – новина, нововведення) – новостворені й удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва. В умовах суспільних трансформацій інноваційна діяльність спрямована на пошук можливостей, які забезпечують практичне використання науково-технічного результату та інтелектуального потенціалу з

метою одержання нового чи поліпшеного продукту, способу його виробництва та конкурентоспроможних товарів і послуг. Необхідно пам'ятати, що реалізація інноваційних заходів повинна відбуватися з урахуванням інноваційного потенціалу не лише підприємства, а й держави, під чим пропонуємо розуміти ефективне використання сукупності ресурсів у галузевому ланцюзі: освіта – наука – виробництво – реалізація – споживання, спрямованих не лише на споживання, а й на інноваційний розвиток економіки; метод інноваційної дифузії – поширення нововведень, досвіду та знань із вітчизняним їх захистом; скорочення інноваційного лага – проміжку часу між виникненням новинки і втіленням нововведення у виробничу практику.

Реалізація названих заходів повинна відбуватися згідно з інноваційною політикою держави за допомогою відповідних юридично-правового та соціально-економічного механізмів. Держава системно і цілеспрямовано повинна здійснювати заходи щодо захис-

ту національного ринку, формування й розвитку інноваційного потенціалу. Як відомо, серед моделей державної інноваційної політики розрізняють дві – американську та японську. Стратегії інших країн є їхніми різновидами. Основні напрями інноваційної державної політики для всіх країн такі: державні прямі та побічні стимулювання розвитку науки й техніки; освоєння їх результатів; стратегія підготовки та перепідготовки кадрів; формування інфраструктури суспільного клімату, який забезпечує розвиток інноваційних процесів інформування сприятливого інноваційного клімату тощо.

Безпосередньо на промисловому підприємстві в реалізації інноваційних проектів як складних програм, що створені для впровадження технічних, технологічних або інших новацій, дієвим засобом є інноваційний менеджмент – сукупність форм, принципів та методів управління процесами створення й впровадження новин у підприємницьких структурах з урахуванням особливостей ринкової економіки та сучасних тенденцій НТП, інноваційної сфери застосування, системи взаємодії інноваторів, інвесторів, товаровиробників конкурентоспроможної продукції та послуг і, звичайно, розвинутої інфраструктури.

В умовах трансформації промислового виробництва до європейських умов активізація розвитку науково-технічного потенціалу національної економіки стає одним з найважливіших принципів не лише формування системи і механізмів реалізації інноваційної політики держави, а й безпосе-

реднього впровадження інновацій на промислових підприємствах. При всій різноманітності національних підходів до економіки всі країни прагнуть до розробки та реалізації державної інноваційної політики.

Незважаючи на те, що нині все вживанішими стають терміни “інновації”, “інноваційна економіка”, “інноваційна політика” тощо в контексті впровадження інновацій безпосередньо на підприємствах, адаптації їх діяльності до стандартів ЄС, наукових розробок у цій сфері недостатньо. Це зумовлює актуальність і своєчасність цієї статті.

Як свідчить досвід, вивчення механізму створення й поширення інновацій та нововведень на промислових підприємствах має здійснюватись у таких дуалістичних ланцюгах: в інноваційно-управлінському: держава – галузеві формування – територіальні господарські управління – промислові підприємства; у свою чергу, ефективність інноватики забезпечує продовження інноваційно-наукового галузевого ланцюга: освіта – наука – виробництво – реалізація – споживання. Окремими напрямками активізації цього процесу, а точніше, його джерелом є впровадження інноваційного, цільового науково-технічного програмування, визначення методики та джерел фінансування й інвестування проектів з означеної тематики. Алгоритм просування інноваційно-цільових науково-технічних програм (далі – ІЦНТП) у реалізації та застосуванні дуалістичних підходів у процесах адаптації вітчизняних підприємств до умов ЄС відображено на рис. 1.

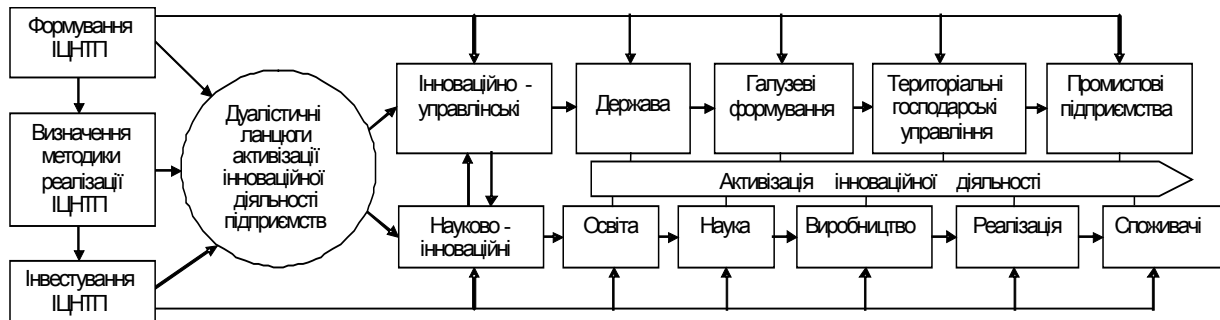

Рис. 1. Алгоритм інноваційного просування інноваційно-цільових науково-технічних програм (ІЦНТП) у реалізації дуалістичних підходів

Останній ланці цього алгоритму певною мірою присвячена наукова праця І. Федішин. Схема її дослідження передбачає три загальних складових: систему державної підтримки фундаментальних і пошукових розробок; різноманітні форми та джерела фінансування й непрямого стимулювання досліджень; максимальне стимулювання малого інноваційного підприємництва та його підтримку з метою забезпечення відповідності продукції промислових підприємств європейським вимогам і стандартам.

Держава, створюючи умови для реалізації інноваційної політики, впливає на розвиток не лише державного, а й приватного та комунального секторів інноваційної діяльності. І. Федішин в авторському зверненні до читачів праці: “Особливості впровадження інновацій в умовах трансформації промислових підприємств (Європейські акценти) [15] подає короткі відомості про Європейський Союз. Робота присвячена вирішенню проблем інновацій у промисловості, забезпеченню її функціонування відповідно до

європейських стандартів. У всесвітній вільній енциклопедії "Вікіпедія" повідомляється, що Європейський Союз (ЄС, інколи Європейська Унія, англ. European Union) – це союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВІС, Євратом), створений і підписаний у лютому 1992 р. і є чинним із листопада 1993 р.

Довідково: *Сьогодні в об'єднання входять 28 європейських держав з населенням понад 507 млн осіб. Загальний валовий внутрішній продукт Європейського Союзу становить понад 17,5 трлн дол. США (1-ше місце у світі). У ЄС діє єдина валюта – євро. Де-факто столицею Європейського Союзу є Брюссель. Європейський Союз є повноправним членом Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі та має представництва у "Великій вісімці" та "Великій двадцятці". Метою ЄС є створення економічного союзу з найвищим рівнем інтеграції економік держав (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу і праці, а також спільна валюта) і політичного (спільна зовнішня політика) союзу, а також упровадження спільного громадянства.*

Теза про елементарне забезпечення виробництва відповідно до вимог європейських стандартів, на наше переконання, є дещо хибною стосовно держав посттоталітарного режиму та особливо тих, що використовували для збуту продукції власного виробництва ринок держав СНД, а нині – Митного союзу, де на сьогодні не всюди присутні навіть елементарні морально-християнські норми відносин. Наприклад, вітчизняним економістам інерційно важливою є компонента ощадливості, у якій, за твердженням зарубіжних учених, закладено парадокс ощадливості (англ. paradox of thrift, paradox of saving), описаний американськими економістами Уодділом Кетчінгсом (Waddill Catchings) і Вільямом Фостером (William Trufant Foster) і досліджений, зокрема, Джоном Мейнардом Кейнсом і Фрідріхом фон Хайєк. Означене явище формулюється таким чином: "Чим більше ми відкладаємо на чорний день, тим швидше він настане". Якщо під час економічного спаду всі почнуть економити, то сукупний попит зменшиться, що призведе до зменшення зарплат і, як наслідок, – зменшення заощаджень. Тобто можна стверджувати, що коли всі економлять, то це неминує призведе до зменшення сукупного попиту і сповільнення економічного зростання.

Тим часом, як відомо, для вступу до Євросоюзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям, які вимагають, щоб у державі дотримувалися демократичних принципів, принципів свободи й

пошани прав людини, а також принципів правової держави. На нашу думку, входженню держави посттоталітарного режиму у ЄС повинен передувати етап асоційованого членства, під час якого має бути надана методична, фінансова, матеріальна та інша допомога в реалізації підготовчих заходів. Тобто, в країні має бути забезпечено функціонування конкурентоспроможної ринкової економіки, у якій повинні визнаватися загальні правила і стандарти ЄС, включаючи прихильність до цілей політичного, економічного й валютного союзу. Забезпечити такий рівень в умовах промислового виробництва можна лише завдяки державному розумінню справи та інновації, власне, цьому і присвячена ця стаття.

На сьогодні інновації загалом присвячено чимало наукових праць. Попри те, необхідно відзначити, дуже мало вітчизняних і зарубіжних науковців-економістів приділяє увагу проблемі впровадження інновацій на підприємствах в адаптаційно-трансформаційних умовах відповідно до вимог асоційованого членства в ЄС.

Й. Шумпетер зумів встановити взаємозв'язок між інноваційною діяльністю та динамікою економічного розвитку, що привело до подальших досліджень цієї проблематики такими вченими, як Дж. Менш, К. Перез, Р. Фрімен. Вивченню проблем фінансової кризи та її впливу на розвиток промисловості України присвячені праці вітчизняних науковців, серед яких В. Бурлака, Ю. Гончарова, Г. Мечнікова, А. Олешко, Л. Яременко та ін. Дослідженнями інновацій та проблем їх упровадження на підприємствах займалися такі вчені, як І. Балабанов, А. Блажевич, В. Горфінкель, А. Гречан, М. Денисенко, Є. Денісов, С. Ілляшенко, О. Кузьмін, Н. Краснокутська, Л. Оголева, О. Покатаєва, В. Порохня, Р. Фатхутдінов, І. Федулова, І. Федішин, П. Харів, Л. Черкащина та ін.

II. Постановка завдання

Однак унаслідок розвитку трансформаційних процесів методика та методологія адаптації економіки України до вимог і стандартів Європейського Союзу потребують глибокого вивчення, визначення завдань та реалізації необхідних заходів для перетворення промисловості на конкурентоспроможну інноваційну галузь, що динамічно розвивається. У розробці зазначеної проблематики залишаються деякі не вирішені питання, які стосуються, насамперед, розробки комплексних науково-технічних програм, визначення чинників впливу на ефективність заходів з упровадження інновацій, виконання певної сукупності робіт (заходів), пов'язаних з техніко-економічним обґрунтуванням, плануванням, виробництвом, фінансуванням тощо. Зазначені обставини й зумовили вибір теми досліджуваної проблеми.

III. Результат

Кожне сучасне високорозвинуте суспільство зацікавлене в упровадженні нової техніки у практичну діяльність, розвитку новітніх технологій, що ґрунтуються на передових досягненнях науки. Найважливішим завданням цього процесу є формулювання стратегії, яка забезпечує можливість гнучкої зміни пропорцій між темпами розвитку наукового, технічного, фінансового й виробничого потенціалів. Створення системи взаємодії всіх учасників циклу забезпечує впровадження нової техніки, новітніх технологій, методів і засобів управління, досягнень науково-технічного прогресу тощо, що є головним завданням інноваційної політики держави. Остання представлена комплексом народногосподарських підходів і рішень, що визначають головні напрями діяльності щодо нововведень, яка пов'язана з науково-технічним прогресом, оновленням основних фондів, удосконаленням управління, організації виробництва і праці, економіки соціального розвитку тощо.

Ураховуючи те, що основними принципами інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку й використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери в розвитку інноваційної діяльності;

- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва в науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захист вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності, – виникає потреба в розробці відповідних науково обґрунтованих заходів і програм в умовах підприємств [1].

Державна інноваційна політика спрямована на безпосереднє господарське використання науково-технічного потенціалу, зміцнення внутрішніх зв'язків підприємств у науково-технічному комплексі. Формування інноваційної політики загалом пов'язане, насамперед, з переорієнтацією системи державного регулювання як на всебічне зацікавлення підприємництва приватної ініціативи, так і на оновлення виробництва на наукових засадах. Організаційний механізм адаптації вітчизняних підприємств до європейських вимог, організаційні складові процесу формування інноваційної стратегії (трансформаційні аспекти) подано на рис. 2, розробленому кафедрою менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Рис. 2. Основні складові та напрями розвитку організаційного механізму інноваційної політики

Набір методів і засобів реалізації державної інноваційної політики на підприємстві достатньо широкий. Він включає різні державні заходи, які стимулюють інноваційну активність виробництва, бізнесу, соціального розвитку з метою створення сприятливих умов та коригування податкового, патентно-ліцензійного законодавства; регулювання процесу трансферу технологій; системи контрактних відносин; зняття ряду обмежень щодо охорони навколишнього середовища, антирейдерського законодавства; різні форми підтримки міжорганізаційної кооперації та малого інноваційного бізнесу на мікро-, мезо- й макрорівнях. Традиційним методом впливу на розвиток інновацій, наприклад, у промисловості, особливо в періоди економічних потрясінь, є податкові пільги.

Шукаючи шляхи вирішення проблем, визначення чинників впливу на ефективність заходів з упровадження інновацій, умовно можна виокремити чотири варіанти інноваційної політики, які можна запропонувати для досягнення мети:

1. Політика “технологічного поштовху”, яка ґрунтується на тому, що пріоритетні напрями розвитку науки й техніки визначаються державою, яка володіє необхідними матеріально-фінансовими ресурсами, експертизою та інформаційним забезпеченням. Такий варіант інноваційної політики ґрунтується на наявності науково-технічних та соціально-економічних проблем і передбачає для їх вирішення розробку різних державних програм, великі капіталовкладення, інші прямі форми державної участі в регулюванні інноваційних процесів. Характерним прикладом такого варіанта є політика уряду США у 1940–1950-х рр., коли створювались принципово нові напрями в галузі електроніки, ЕОМ, зв'язку, авіабудування.

2. Політика “ринкової орієнтації” передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі ресурсів і визначенні напрямів розвитку науки й техніки. Така політика орієнтована на обмеження ролі держави у стимулюванні фундаментальних досліджень, створенні економічного клімату та інформаційного середовища для нововведень у фірмах, скорочення прямої участі в НДДКР та дослідженнях ринків, а також на зменшення прямих форм регулювання, які заважають стимулюванню ринкової ініціативи та ефективній перебудові ринку. Ця форма політики була пріоритетною в 1970-х рр. у США, Німеччині, Японії, на початку 1980-х рр. поворот до неї здійснила більшість розвинених країн.

3. У 1960–1970-х рр. у США діяла політика “соціальної орієнтації”, яка передбачала регулювання соціальних наслідків НТП, а прийняття рішень базувалось на широкому соціально-політичному консенсусі із залученням широкої громадськості. Цей час характерний великою кількістю розробок у військовій сфері, які було спрямовано в цивільну промисловість для виробництва товарів народного споживання.

4. Зусилля, що спрямовуються на зміну економічної структури господарського механізму. Вона передбачає великий вплив передових технологій на вирішення соціально-економічних проблем, зміни галузевої структури, взаємодію суб'єктів господарювання, рівень життя тощо. Нині тільки Японія послідовно дотримується такої політики, здійснюючи її паралельно з ринковою [6].

Чинники впливу на ефективність заходів з упровадження інновацій, принцип дії організаційно-економічного механізму управління інноваційними чинниками підвищення ефективної діяльності підприємств (інноваційна турбіна науково-технічного прогресу) наведені на рис. 3.

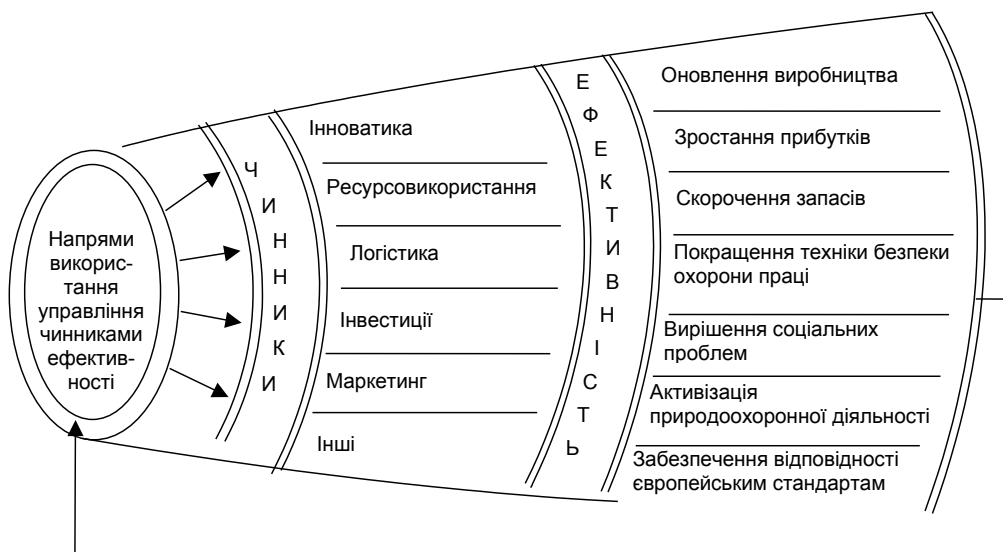

Рис. 3. Принцип дії організаційно-економічного механізму управління інноваційними чинниками підвищення ефективної діяльності підприємств (інноваційна турбіна науково-технічного прогресу)

Як свідчить дослідження, у вітчизняних умовах інноваційним підприємство можна вважати тоді, коли:

- у структурі інновацій близько 60% становлять інновації, які мають значення прориву або належать до великих технологічних досягнень. Частка інновацій, пов'язаних тільки з удосконаленням традиційних технологічних процесів, має тенденцію до зменшення. У розвинутих країнах з високим рівнем інноваційності вона не перевищує 10–12%;
- стабільне зростання частки наукоємного сектору виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості. Так, у підприємств обробної промисловості розвинутих країн цей сектор становить у середньому 35–40% у доданій вартості та зайнятості. Приблизно таким самим є показник частки високотехнологічної продукції в загальному випуску продукції;
- активне запровадження інновацій в економіці супроводжується зниженням матеріало- та енергомісткості виробництва, зростанням продуктивності праці й, відповідно, підвищенням конкурентоспроможності країни;
- розширення кластерів високотехнологічних виробництв зумовило помітний структурний зсув світового експорту на користь продукції високо- та середньотехнологічних галузей. Зокрема, США, які є світовим лідером в інноваційному розвитку, на початок XXI ст. належали такі частки світового ринку продукції високотехнологічних галузей: аерокосмічної – близько 55%; фармацевтики – 30%; комп'ютерів, офісного та комунікаційного обладнання – 34%;
- чітко визначена спрямованість відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентоспроможності за рахунок наукових знань, технологій та інформації;
- наявність соціально-економічної інфраструктури, релевантної завданням зростання технологічної конкурентоспроможності до рівня підприємств найрозвинутіших країн світу;
- наявність технологічного й виробничого потенціалу – матеріальних і людських ресурсів, здатних забезпечити випуск конкурентної високотехнологічної продукції;
- значно вищі порівняно з традиційною економікою показники економічної ефективності виробництва, більше ніж наполовину досягнуті за рахунок інноваційних чинників.

Однією з особливостей розвитку економіки індустріально розвинених країн є прагнення забезпечити формування та реалізацію загальної інноваційної політики. Прискорений розвиток науки і техніки поси-

лив необхідність розробки комплексних прогнозів національного науково-технічного розвитку. При цьому протягом останніх років практично в усіх країнах значно підвищилась роль держави в розробці різних прогнозів, формуванні науково-технічних програм, їхньому фінансуванні та організаційному забезпеченні. Таке підвищення ролі держави в виборі пріоритетів науково-технічного розвитку і прогнозованого їх забезпечення виявляється у створенні в більшості країн спеціальних управлінських структур.

Зростання інтересу до довгострокового науково-технічного прогнозування і визначення пріоритетів у стратегічних напрямках державної інноваційної політики зумовили розробку відповідних програм як у галузевому, так і в регіональному планах. Стратегічне прогнозування стало необхідністю, тому більшість країн періодично друкує, так звані “білі книги”, в яких відображають пріоритети національної інноваційної політики. Ураховуючи регіональну та галузеву специфіку суспільного розвитку України, доцільно було б вивчити можливість запровадження так званих “білих книг” у наших умовах. Наприклад, у “білу книгу” Тернопільщини можна було б внести запровадження інновацій у переробній промисловості, індустрії будівельних матеріалів, туристично-рекреаційну діяльність тощо.

Високі темпи розвитку науково-технічного потенціалу є необхідною, але недостатньою умовою інтенсивної інноваційної діяльності. Достатня умова інноваційної діяльності – це високий рівень інноваційної сприйнятливості. Тактика визначення пріоритетів у різних країнах ґрунтується на національних проблемах економіки. У процесі визначення цих пріоритетів розглядають різні варіанти програм наукових досліджень. Наприклад, у Росії, Німеччині та інших країнах комісіями з науково-технічної та державної політики, що складаються з представників національних академій наук й інших організацій, визначено найважливішими сім наукових напрямів досліджень, на розвиток яких необхідно збільшити асигнування.

Організаційний механізм адаптації вітчизняних підприємств до європейських вимог та місце в них інновацій (трансформаційні аспекти) зображені на рис. 4.

Головним спонукальним механізмом розвитку всіх видів інновацій є конкуренція. Крім того, існують ще деякі чинники, що сприяють або протидіють розвитку інноваційних процесів, зокрема:

- соціально-економічні: відсутність або наявність коштів для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів. У першому випадку вплив буде негативним, у другому – позитивним;

Рис. 4. Організаційний механізм адаптації вітчизняних підприємств до європейських вимог та місце в них інновацій (трансформаційні аспекти)

- технологічні: недостатній розвиток матеріальної та науково-технічної бази (впливає негативно);
- політичні, правові: обмеження антимонопольного, податкового, патентно-ліцензійного характеру (впливає негативно); законодавче заохочення та державна підтримка інновацій (впливає позитивно);
- організаційно-управлінські: незмінні організаційні структури, невиправдана централізація, авторитарний стиль керівництва, жорстке планування, орієнтування лише на традиційні ринки (впливають негативно); гнучкість організаційних структур, демократичний стиль керівництва, можливість самостійного корегування запланованих рішень, достатня автономія, переважно горизонтальне інформаційне забезпечення (впливають позитивно);
- соціально-психологічні та культурні: опір змінам у зв'язку з можливістю зміни статусу та необхідністю пошуку нової або перебудови традиційної роботи, зміни усталених способів діяльності та стереотипів поведінки, побоювання покарань за можливі невдачі (впливають негативно); позитивно: моральне заохочення, громадське визнання, створення умов для творчої праці, сприятливий клімат у трудовому колективі (впливають позитивно).

Виходячи з територіальної, галузевої та структурної неоднорідності науково-технічного потенціалу України, як відомо, на етапі становлення ринкових відносин можна рекомендувати такі моделі інноваційного розвитку:

1) “активної дифузії інновацій”, яка характеризується взаємодією уряду з науковими установами, ВНЗ, підприємствами й організаціями. Головне завдання науки –

розробка нових засобів застосування наявних вітчизняних і зарубіжних технологій. Перевага цієї моделі полягає в тому, що передову технологію можна швидко впровадити. Цю модель раціонально використовувати для широкомасштабного проведення конверсії. Реалізація її дасть змогу суттєво поліпшити якість науково-технічного потенціалу України за мінімальних ресурсних витрат;

2) “державної підтримки інноваційних форм”, що орієнтована на державну підтримку будь-яких національних галузевих чи регіональних інноваційних структур у виході з наукоємною продукцією на світовий ринок. До виходу на світовий ринок інноваційної структури обов'язково проходять період активного розвитку й завоювання внутрішнього ринку. Для того, щоб випускати дешеву продукцію вищої якості, повинні застосовуватися прогресивні технології виробництва. Основна мета уряду щодо розвитку цієї моделі полягає у сприянні нарощуванню науково-технічного потенціалу в системі міжнародної ринкової економіки. Ця модель є найефективнішою на етапі вирівнювання науково-технічних потенціалів України й розвинених країн світу;

3) “локального інноваційного середовища” на зразок “наукових парків”, “технополісів”, а в Україні – “територіальних науково-технічних центрів”, що характеризується концентрацією на певній території наукового, освітнього, виробничого, фінансового потенціалів, об'єднаних єдиним процесом технологічного розвитку. Як результат погодженої дії всіх цих елементів складається мережа взаємозв'язків з дуже високим рівнем децентралізації та самоорганізації. Ця модель ефективна для розвитку науки та високих технологій, однак потребує від суспільства певної відкритості для інновацій. Можливості реалізації її в Україні нині обме-

жені кількома великими науковими центрами. Найдоцільнішою для цієї моделі є розробка нових матеріалів, зварювального виробництва, електронної техніки і біотехнологій;

4) “міжгалузевих наукових технічних комплексів” (далі – МНТК), які можуть стати інноваційною системою за умови генерації всіх характерних для моделі “локальне інноваційне середовище” чинників. МНТК, що діють в Україні, мають значний науковий виробничий потенціал. Однак відсутність інших необхідних елементів ускладнює можливість реалізації цієї моделі науково-технічного розвитку. Деякі труднощі пов’язані з невідпрацьованістю міждержавних відносин з країнами як близького, так і далекого зарубіжжя. Усунення цих труднощів не пов’язане з великими витратами національних ресурсів, тому на сучасному етапі цю модель в науково-технічному розвитку України використовувати вигідно;

5) модель СНД, заснована на науково-технічному співробітництві між державами, підприємствами та організаціями країн СНД за спільними програмами, комерційними замовленнями на науково-технічну продукцію, що передбачають взаємовигідний обмін науково-технічною інформацією тощо. Ураховуючи тісні науково-технічні та економічні зв’язки, що історично склалися між країнами – колишніми республіками СРСР, доцільно зберегти більшість з них на новій основі. Частка моделі в системі інших моделей науково-технічного розвитку може становити 10–30%;

6) “світового співробітництва”, орієнтована на активну участь України в міжнародному науково-технічному співробітництві та широкому обміні науковими результатами й новими технологіями. Реалізація цієї моделі передбачає радикальне поліпшення якості вітчизняного наукового потенціалу та орієнтацію на пріоритетний розвиток співробітництва із сусідніми державами та науковими центрами української діаспори [15].

Необхідно погодитись, що державна політика України має орієнтуватися на різні моделі інноваційного розвитку залежно від стану науково-технічного потенціалу і конкретних проблем, що постають як перед суспільством, так і безпосередньо перед підприємствами, але всі вони повинні бути скеровані на вимоги цивілізованого світу, на європейські стандарти.

Ці та інші обставини зумовлюють необхідність розробки відповідної скоординованої в галузевому та регіональному планах інноваційної стратегії на мікро-, мезо- та макрорівнях. Загалом на практиці слід брати до уваги такі види інноваційних стратегій підприємства:

– традиційна (прагнення лише до підвищення якості виробів, що в довгостро-

ковій перспективі є гарантією відставання підприємства спершу в техніко-технологічному, а потім і в економічному аспектах);

- опортуністська (коли зусилля підприємства спрямовані на пошук такого виду продукції, який не потребує особливих витрат на дослідження й розробку, але дає виробнику змогу впродовж певного періоду одноособово бути присутнім на ринку. Пошук і використання таких ніш ґрунтуються на глибокому знанні ринкової ситуації, високому рівні техніко-технологічного розвитку й великих адаптаційних здатностях підприємства, що, однак, не виключає високого рівня ризику швидкої втрати монопольного становища);
- імітаційна (набуття нової технології шляхом закупівлі ліцензій в інших). Це дешевше й надійніше, ніж власні розробки та витрати на нові винаходи. Така стратегія достатньо успішна, проте для освоєння оригінального продукту розумової праці, що створює монопольну ситуацію, потрібна висока кваліфікація фахівців і постійна підтримка досягнутого рівня);
- оборонна (це витратомістка стратегія щодо підвищення технічного рівня виробництва, впровадження досліджень і розробок якої не претендує на провідні позиції в певній галузі, а полягає в тому, щоб не відставати від інших у техніко-технологічному розвитку);
- залежна (коли дрібні підприємства виконують замовлення більших щодо виробництва нового продукту або виробничого методу);
- наступальна (ця стратегія полягає в завоюванні першого місця на ринку. Вона потребує наявності фахівців високої кваліфікації, проведення великої організаторської роботи, проте має низку переваг) [6].

IV. Висновки

Таким чином, інноватика промислових підприємств справді може бути основою підвищення конкурентоспроможності її продукції на вітчизняному та міжнародному ринках, у тому числі й у ЄС, за умови комплексної реалізації адаптивно-трансформаційних процесів наявних методичних та програмно-цільових підходів.

Програмно-цільовий підхід (метод) реалізується в цільових комплексних наукових програмах, що дають змогу найбільш ефективно вирішувати завдання зі створення та освоєння нової продукції, енерго- та ресурсозберіжних технологій тощо. Розробка та реалізація цільових комплексних програм потребують виконання певної сукупності робіт, їх послідовності, фінансування, інвестування тощо.

В Україні немає єдиної цілісної методики розробки й регулювання інноваційної діяльності за допомогою цільових комплексних програм. Пропонована власна комплексна методика розробки комплексних інноваційних програм враховує:

- 1) оцінювання й вибір наукової проблеми для програмного вирішення;
- 2) кон'юнктуру ринку;
- 3) формування комплексу цілей;
- 4) розробку програми;
- 5) визначення організаційно-економічного механізму управління програмою.

Запропонована методика забезпечить якісну і своєчасну розробку ЦКІП та її функціонування. При тому необхідно пам'ятати, що реалізація інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах нестабільної економіки неможлива без залучення інвестицій. Тим часом тенденції інвестиційного процесу свідчать, що в Україні недостатньо розвинуті венчурні капіталовкладення. Мало залучаються кредити банків через їх високу вартість. Через відсутність сприятливого клімату наявне недостатнє залучення іноземних та вітчизняних інвесторів. Бюджетні кошти держава використовує на соціальні потреби та для реалізації національних, державних програм (добудови ядерних реакторів АС, дотації вугільної промисловості, розробку Чорноморського газового родовища тощо). Власні кошти підприємства використовують для підтримки виробництва, а на впровадження інновацій їх не вистачає.

На основі вивчення досвіду індустріально розвинених країн запропоновано концентрувати інвестиції на: інноваційно активних підприємствах, створенні венчурних фірм (фондів), удосконаленні інноваційно-інвестиційної політики держави.

Список використаної літератури

1. Андрушків Б.М. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва / [Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, І.Ю. Крамар та ін.]. – Тернопіль : ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2011. – 340 с.
2. Андрушків Б.М. Основи організації підприємницької діяльності або Абетка для підприємця : навч. посіб. / [Б.М. Андрушків, П.Д. Дудкін, Ю.Я. Вовк, І.І. Стойко та ін.]. – Тернопіль : ТНТУ, 2010. – 300 с.
3. Андрушків Б.М. Корпоративна культура / Б.М. Андрушків, С.П. Черничинець. – К. : Кондор, 2011. – 528 с.
4. Андрушків Б.М. Про кризу взаємовідносин у загальній теорії криз / Б.М. Андрушків, Н.Б. Кирич, І.П. Сівчук // Регіональна економіка. – 2008. – № 8. – С. 122–134.
5. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва.

- Антирейдерство / Б.М. Андрушків. – Тернопіль : Терно-граф, 2008. – 424 с.
6. Інноваційна політика / Б.М. Андрушків, Ф.В. Бортняк, Ю.Я. Вовк та ін. ; за заг. ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль : ТзОВ "Терно-Граф", 2012. – 484 с.
  7. Про інноваційну діяльність : Закон України від 1 січня 2003 р.
  8. Кирич Н.Б. Організаційні механізми реалізації стратегії підвищення фінансово-господарської стабільності підприємства / Н.Б. Кирич // Матеріали X наукової конференції ТДТУ імені Івана Пулюя, Тернопіль, 17–18 травня. – Тернопіль : ТДТУ, 2006. – С. 249.
  9. Кирич Н.Б. Особливості управління техніко-економічними факторами стабілізації виробництва на сучасному етапі / Н.Б. Кирич // Галицький економічний вісник. – 2006. – № 2 (9). – С. 33–38.
  10. Кирич Н.Б. Стабільність виробництва та фінансова стійкість господарських структур – необхідна умова інтеграції України до ЄС : тези доп. Міжнар. наук. конф. / Н.Б. Кирич // Разом в Європі: маркетингові стратегії регіонального розвитку : зб. наук. праць Терноп. інституту соц. та інф. технол. – Тернопіль : ТІСІТ, 2005. – С. 35–36.
  11. Кирич Н.Б. Збалансованість системи показників у формуванні стратегії розвитку організації, підприємств – як метод стабілізації економіки України / Н.Б. Кирич // Схід. – 2007. – № 3 (81). – С. 101–103.
  12. Кирич Н.Б. Теоретичні та прикладні механізми управління стратегією підвищення господарсько-фінансової стабільності підприємства / Н.Б. Кирич // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 3. – С. 136–142.
  13. Кирич Н.Б. Аналітичні аспекти впровадження нової економічної стратегії підвищення господарсько-фінансової стабільності переробних підприємств / Н.Б. Кирич // Економіка промисловості України : зб. наук. пр. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – С. 50–57.
  14. Проблеми теорії і практики менеджменту / за ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль : Вид-во ТзОВ "Тернограф", 2009. – 312 с.
  15. Федішин І.Б. Особливості впровадження інновацій в умовах трансформації промислових підприємств (Європейські акценти) / І.Б. Федішин ; за заг. ред. Н.Б. Кирич. – Тернопіль : Вид-во ТзОВ "Терно-Граф", 2014. – 277 с.
  16. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вузів / Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін. – 2-е вид., перероб.

та допов. – Тернопіль : Лілея, 1997. – 292 с.
17 Новіков В. Економічна модернізація “вілікує” Україну від не до інвестування

[Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/80932>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014.

Андрушків Б.Н., Кирич Н.Б., Погайдак О.Б., Мельник Л.Н. Инновационно-технологическое реформирование промышленных предприятий – основа повышения их конкурентоспособности (Европейские акценты)

В статье рассмотрены пути повышения эффективности промышленного производства за счет инновационно-управленческих факторов, применения средств модернизации производственно-технологических процессов и инновационно-научного управления. Установлено, что одним из наиболее приемлемых методов оценки стабильности функционирования предприятий с точки зрения эффективности использования экономических, энергетических, трудовых и других ресурсов в контексте европейских требований является не только инновационные средства, но и семиотика определения экономической стратегии развития предприятия. Предложены организационный механизм адаптации отечественных предприятий к европейским требованиям, организационные составляющие процесса формирования инновационной стратегии.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, промышленные предприятия, стратегия, хозяйственная деятельность, трансформационное общество, Европейский Союз.

Andrushkiv B., Kyrych N., Pogaidak O., Melnyk L. Innovation and technological reform of the industrial enterprises – the basis of improving their competitiveness (European focus)

Scientific research is devoted to innovation – one of the most vital areas of national industry. In this article, based on analysis of existing literature and industry experience, revealed problems of innovation. Research carried out in conditions of transformation of the economy post-totalitarian society.

Ways of improving the efficiency of industrial production through innovation and management factors, application of the modernization of production and manufacturing processes and innovative are researched. Established that one of the most suitable methods for assessing sustainability of the business in terms of efficient use of economic, energy, labor and other resources in the context of European requirements are not only mentioned innovative tools but also the semiotic definition and economic development strategy. An organizational mechanism of national enterprises adaptation to European requirements and organizational components of the process of forming innovation strategy are suggested.

It was determined that the implementation of innovative measures should be done taking into account not only the innovative potential of enterprises, but also state under what is proposed to realize the effective use of the aggregate resources in the industry chain: Education – Science – Production – Implementation – Consumption.

This article formulates four variants innovation policy: “technology push”, “market pull”, “social orientation”, “policy that changes in the economic structure of the economic mechanism” to ensure the effectiveness of measures for innovation.

The necessity of developing comprehensive forecasts of national science and technology development to ensure the rapid development of science and technology is proved.

Based on territorial, sectoral and structural heterogeneity of scientific and technological potential of Ukraine, at the stage of market economy offered such innovative models: “active diffusion of innovation”, “innovative forms of government support”, “local innovation environment” like “science parks” “Technopolis”, and in Ukraine – “regional R&D centers” “interbranch scientific technical systems”, model of the CIS, “global cooperation”.

Key words: innovation, innovation policy, industries, strategy, business activities, transformational society, the European Union.